

Ko so Slovenci začeli zahajati na predstave v Narodni dom

Slovensko gledališče v Trstu Pred 120 leti, 8. januarja 1905, so na novem velikem odru uprizorili Jurčičeve Rokovnjače v režiji Jake Štoker. V sezoni 1905/06 so imeli v Narodnem domu sedem premier

Bogomila Kravos

TRST Dnevnik Edinost je 5. januarja 1905 poročal. »S 1. januarjem t. l. je namreč prevzelo dvorano v našem društvu "Narodni dom", katero radi kasne sezone ne more prirediti več otvoritvene slavnosti v tako kratkem času, da se ne bi otvoritev dvorane znatno zakasnila na škodo "Narodnega doma" in društev, katere so se priglasile za dvorano že za ta mesec. Radi tega oddaje društvo "Narodni dom" omejeno dvorano društvom za njihove prireditve in zabave po redu, kakor so se priglasile.«

Vodstvo Tržaške posojilnice in hranilnice (TPH) je veliko dvorano pravkar dograjene stavbe predalo v upravljanje društvu Narodni dom (ND), ki naj bi skrbelo za usklajeno delovanje in spodbujalo dvig tržaskih umetniških silnic na vseh ravneh. V gledališki ustanovi so se najodličneje dopolnjevale različne veje umetnosti in vsaka predstava je z odrsko omiko netila kritični pogled na svet. Za dosego uravnoteženega družbenega razvoja je torej Dramatično društvo (DD), pobudnik in upravitelj Slovenskega gledališča (SG), dobilo privilegirani položaj v uporabi dvorane.

V center ne le po opravkih

Na nedeljo, 8. januarja 1905, je občinstvo prisostvovalo nenaključno izbranemu komadu, Jurčičevim *Rokovnjačem* v Govekarjevi obdelavi. To delo je želo velik uspeh v ljubljanskem gledališču in tržaško se mu je želelo javno postaviti ob bok kot drugo redno delujoče Slovensko gledališče. Igralska skupina je bila namreč »rutinirana«: ob ustanovitvi DD so se marca 1902 zbrali najobetavnejši akterji že delujočih igralskih skupin in igralka Karla Ponikvar je prevzela vodstvo igralske šole, da je nove kandidate pripravila za nastope na mestnih odrih. Načrtovanje delovanja v ND je namreč predvidelo postopno navajanje občinstva iz vseh predelov mesta in okolice na nedeljske predstave v mestnih dvoranah. Šlo je za miselni premik v odnosu do mestnega središča: v center ne le v službo ali po opravkih, pač pa na oddih in zabavo. Občinska uprava se je tega zavedala in preprečevala sloven-

S svojo dvorano in kvalitetnimi predstavami so postavili temelje za profesionalizacijo ansambla

skim društvom najemanje uglednih dvoran. Vodstvo DD je to zadržanje poznalo, se prilagajalo razmeram in obenem skrbelo za časom primerno ponudbo, začetna narodnobudniška dela so v repertoarju zamenjale lahkotnejše sodobne drame. Ta dela so kritično obravnavala stvarnost in nudila nove interpretacijske možnosti izrazitejšim igralskim talentom.

Jaka Štoka je prevzel vodstvo skupine v sezoni 1903/4. Ob njem so bili tajnik-intendant Josip Prunk, primadone Tončka Grmek, Ninka Odinal, Zofka Štular in že omenjena Karla Ponikvar. S temi sodelavci je Štoka preveril ustreznost vgrajenih scenskih elementov v ND in oživil novi oder, ki je imel električno razsvetljavo in zraven še služnostne prostore. Kulise in kostumi niso bili problem, igralci so vse nosili s sabo, črpali so od svojega, držati so se morali le splošno veljavnih gledaliških načel, da je bil uspeh popoln. Pred premiero so imeli štiri do šest vaj, vloge so prej memorizirali in šepetalec je bil zelo cenjena oseba.

»Klobuke odložite v garderobi«

Krstna predstava tržaške gledališke skupine, ki je napolnila »veliko gledališčno dvorano do zadnjega kotička in še kakih 100 ljudi je bilo odslovljenih,« kot je 9. januarja poročala Edinost, je potrjevala veljavo začrtane poti. Tako je ND pridobil novo razsežnost: središče gospodarskih slovenskih poslovnih dejavnosti je postalo izložba kulturnih dosežkov. V teater se je hodilo z zloženimi šolenci, v modni obleki in s tej primernim pokri-valom. V najavah predstav je

bilo omenjeno, naj ženske odložijo klobuke v garderobi, da ne bi s perjancami in podobnimi naglavnimi okraski sogle-dalcem preprečevale pogled na oder. Žensko razkazovanje modnih novosti se na videz ne sklada z repertoarjem, saj je ta obsegal dela, ki jih je občinstvo poznalo iz predhodne slovenske, italijanske ali nemške ponudbe. Toda takratne potujoče gledališke skupine so iz sezone v sezono ponujale Tržačanom ena in ista dela, predmet pogovorov po predstavi je bila sporočilnost, predvsem pa razlike v interpretaciji. Narodni dom je gledalcem nudil za to primeren prostor v kavarni, v restavraciji ali v klubiški sobi.

Izjemna rast tržaške podjetnosti je izhajala iz uskladitve razvoja z napredkom. Pomembna je bila trdna povezava med različnimi društvi, ki je gospodarsko povzpništvo usmerjala k vlaganju v prosveto in kulturo. Nič nenavadnega ni bilo, ko je januarja 1876 kamnosek in posestnik Anton Trobec s svojim premoženjem jamčil za tisk časopisa Edinost. Hvaležni so mu bili bralci svežih novic s tržaškim pridihom in tisti, ki so si ob pisanju ostrili pero. Časopis zahteva namreč prožnost piscev in jih ob poročanju in nizanju vesti spodbuja k zavzemanju stališč ali celo kritičnih pripomb.

V sezoni 1905/6 je Slovensko gledališče v Narodnem domu uprizorilo sedem premier. Dejansko stanje v ansamblu je v dnevniku opisal dramatik in režiser Jaka Štoka, za njim je intendant Josip Prunk v treh nadaljevanjih nakazal potrebo po profesionalizaciji ustanove.

V veliki dvorani Narodnega doma je bilo 350 sedežev in nedoločeno število stojšč, vsaka predstava je doživela po eno ali dve ponovitvi, skupno si je vsako predstavo ogledalo od 500 do 1000 gledalcev, izjemoma tudi do 1400. Nastopil je trenutek, ko je bilo treba resno načrtovati umetniško rast igralskega ansambla.

Poziv podjetjem in banki

»Z druge strani tudi ob vsej dobri volji, marljivosti in agiliteti ne bodo sami po sebi, brez sistematičnega nauka, brez vzgledov in brez bodrila, mogli prekoračiti gotov višek v izva-

Narodni dom Vhod v palačo, nad njim gledališki maski in letnica dograditve 1904 ARHIV OZE NŠK

Dramatično društvo Ustanovljeno leta 1902 je dalo pobudo za Slovensko gledališče v Trstu ARHIV SSG

janju. /.../ Radi tega naj bi ugibalo Dram. društvo, da bi si pridobilo v prvi vrsti dobrega **plačanega** (mastni tisk v originalu, op.p.) učitelja in režiserja in nadalje še par drugih izvežbanih igralcev,« je bilo mogoče brati v Edinosti 19. maja 1906.

Tako kot ostali, je Prunk opiraval tajniško delo v DD prostovoljno, na službenem mestu pa je imel vpogled v finančno stanje vidnejših slovenskih mož in ustanov. Zato je brez ovin-karjenja predlagal:

»Z druge strani bi-li ne bila možna kaka združitev Dram. društva z društvom Narodni dom, ki ima sedaj, ko je Trž. posojilnica sezidala narodni dom, druge cilje, med temi tudi skrb za eventualno gledališčno zgradbo? Nadalje: ali bi ne mogla posnemati vzgleda Trž. posojilnice, ki je edina priskočila Dram. društvu z velikodušno podporo na pomoč, tudi procvitajoča Jadranska banka?« (Edinost 23. maja 1906)

Bilance bančnih zavodov so bile zrcalo gospodarske rasti slovenskega Trsta in če je, kot navaja Prunk, TPH s svojimi sredstvi omogočila uresničitev projekta društva ND, je bil njegov poziv Jadranski banki, da kot drugi slovanski bančni zavod pristopi k novemu podjetniškemu podvigu, osnovan na stvarnih poslovnih uspehih.

V Edinosti ni sledu o osporavanju Prunkovim sugestijam, verjetno se niso vsi strinjali s predlaganim pospeševanjem gledališke dejavnosti. Štoka in Prunk sta bila vidni osebnosti, znala sta utemeljiti svoje predloge in najti dovolj močno za-sloombo, da so v goste povabili ljubljansko Slovensko gledališče z najvidnejšimi igralci in zvezdniki. Veliko navdušenje nad gostujočo predstavo je sprožilo zahtevo po profesionalizaciji tržaškega SG in ob zaključku druge sezone je članstvo DD na občnem zboru »enoglasno sklenilo s prihodnjo sezono

ustanoviti tu v Trstu stalno slovensko gledališče s stalno-angaziranim igralskim zborom in obenem ustanoviti redno slovensko dram. šolo, in da se je poverilo novoizvoljeni odbor, da nemudoma izvede v to svrhu potrebno akcijo. /.../ Udeležba je bila izredno velika. Gorenja restavracija 'Nar. doma', kjer se je vršilo zborovanje, je bila zasedena do zadnjega kotička in mnogo vdeležnikov sploh ni dobilo več prostora. Prišlo je tudi mnogo Hrvatov in v zlasti lepem številu je bilo zastopano naše, v poslednjem času tako agilno dijaštvo. Med vdeležniki smo zapazili tudi nekaj dam.« (Edinost 9. junij 1907).

Po dveh letih rednega delovanja so se med slovenskimi zasebniki in ustanovami našla finančna sredstva za profesionalizacijo Slovenskega gledališča v Narodnem domu. Veliki igralec in režiser Anton Verovšek je v sezoni 1907/8 s pomnoženim ansambлом pripravil 19 premier.